

VOYAGA YETMAGANLARGA NISBATAN ZO‘RAVONLIK
VA ULARNING OQIBATLARI

Usmonov Saidyusuf Saydolim o‘g‘li

Annotatsiya: Voyaga yetmagan shaxslarga nisbatan zo‘ravonlikni paydo bo‘lishi va ularning oqibatlari, jinoyatlarni oldini olishdagi davlat organlarining vazifalari, jinoyatlarni o‘z vaqtida oldini olishga dastur ishlab chiqish, bunda ma‘ul mansabdor shaxslarning tezda qaror chiqarishi, korrupsiya va tanish-bilishchilikni oldini olish va ularga murosasiz kurashni tashkil etishdan iborat.

Аннотация: Возникновение и последствия насилия в отношении несовершеннолетних, задачи государственных органов по предупреждению преступлений, разработка программы своевременного предупреждения преступлений, оперативное вынесение решений соответствующими должностными лицами, профилактика коррупции и кумовства, организация бескомпромиссной борьбы с ними.

Abstract: The emergence and consequences of violence against minors, the tasks of state bodies in preventing crimes, the development of a program for the timely prevention of crimes, the prompt issuance of decisions by relevant officials, the prevention of corruption and nepotism, and the organization of an uncompromising fight against them.

Tayanch tushunchalar: voyaga yetmagan shaxslarga jinsiy tajovuz, ularni oldini olish, tajovuzning tarixiy shakllanishi, xorijiy davlatlarda voyaga yetmaganlarga jinsiy zo‘ravonlik va jazolash.

XIX asrning oxirlarida ish beruvchilar va o‘qituvchilar tomonidan bolalarga nisbatan shafqatsiz munosabatda bo‘linishi odatiy va keng tarqalgan hol bo‘lib, ko‘plab mamlakatlarda jismoniy jazo qo‘llash tartibi tabiiydek qabul qilinardi. Ammo XIX asrning birinchi yarmida **filitsid** holatlarini (ota-onalar tomonidan bolalarning o‘ldirilishi) o‘rganuvchi patologanatomlar otalarning g‘azabi, takroriy jismoniy zo‘ravonlik, ochlik va jinsiy zo‘ravonlik natijasida sodir bo‘lgan o‘lim holatlari haqida xabar berishdi. 1860-yilgi izlanishlarida buyuk fransuz sud tibbiyoti eksperti Auguste Ambroise Tardieu 32 ta shunday holatni qayd etdi, ulardan 18 tasi o‘limga olib kelgan bo‘lib, bolalar ochlik va takroriy jismoniy zo‘ravonlik oqibatida halok bo‘lgan. Ular orasida 8 yoshida bobosi va buvisi tomonidan qaytarib berilgan va 9 yil davomida ota-onasi tomonidan qiynoqqa solingan, har kuni qamchilangan, bosh barmoqlariga osib qo‘yilgan, mixlangan taxta bilan kaltaklangan va issiq cho‘g‘ bilan kuydirilgan **Adeline Defert** ismli qiz bo‘lgan. Ma‘lumotlarga ko‘ra, uning yaralari nitrat kislota bilan yuvilib, tayoq bilan defloratsiya qilingan. Tardieu bolalar himoyaga

olingan uyga tashrif buyuradi va ularning bu yerga kelgandan keyingi holatlarini kuzatadi, himoyaga olinganda bolalarning yuzlaridagi qayg‘u va qo‘rquv yo‘qolgan edi. U shunday deydi: „Biz har kuni deyarli soatlab vahshiyliklarga, tasavvur qilib bo‘lmaydigan qiynoqlarga va og‘ir ko‘rguliklarga duchor bo‘lgan bu bechora himoyasiz bolalarning hali go‘dakligini hisobga olsak, ularning hayoti bir umrlik shahidlikdir va biz ularning azoblovchilari aynan ularga hayot bergan onalari ekanligiga duch kelganimizda biz axloqning qalbi yoki adolat vijdonini bezovta qiladigan eng dahshatli muammolardan biriga duch kelamiz”.

XX asrda patologiya va pediatrik rentgenologiyada, ayniqsa, surunkali subdural gematoma va oyoq-qo‘llarning sinishi bilan bog‘liq ko‘plab dalillar to‘plana boshladi: subdural gematoma qiziq bimodal taqsimotga ega bo‘lib, chaqaloqlarda idiopatik va kattalarda travmatik xususiyatga ega, ya‘ni uzun suyaklarning noma‘lum ossifikatsion periostitlari chandiq ekstraksiyalari to‘g‘ridan-to‘g‘ri olib tashlanganidan keyin sodir bo‘lganiga o‘xshardi. 1946-yilda amerikalik pediatriya radiologiyasi asoschisi Jon Kaffi uzun suyak sinishi va surunkali subdural gematomaning assotsiatsiyasiga e‘tibor qaratdi va 1955-yilda tajovuzkor, balog‘atga yetmagan va hissiy jihatdan kasal ota-onalarning qaramog‘idan chiqarilgan chaqaloqlarda yangi jarohatlar paydo bo‘lmaganligini qayd etdi. Natijada 1960-yillarda mavzu bo‘yicha professional tadqiqotlar yana boshlab yuborildi. 1962-yil iyul oyida asosan pediatrik psixiatriya bilan shug‘ullanuvchi Genri Kempe tomonidan yozilgan va Amerika Tibbiyot Assotsiatsiyasi jurnalida chop etilgan “Kaltaklangan bola sindromi” maqolasining nashri bolalarga nisbatan yomon munosabatda bo‘lish umumiy tushuncha sifatida shakllangan paytni anglatadi. Maqola nashr etilishidan oldin bolalarning shikastlanishi, hatto suyaklarning takroriy sinishi ham qasddan sodir etilgan jarohatlar natijasi sifatida tan olinmagan. Buning o‘rniga o‘sha paytlarda shifokorlar ko‘pincha boladan tashxis qo‘yilmagan suyak kasalliklarini qidirdilar yoki ota-onalarning tasodifiy baxtsiz hodisalar, masalan, qo‘shni bezori bolalar tomonidan chaqaloqning yiqitib qo‘yilishi kabi versiyalarni haqiqat deb qabul qildilar.

Bolalarga nisbatan zo‘ravonlik holatlarini o‘rganish 1970-yillarning boshlarida Amerika Qo‘shma Shtatlarida paydo bo‘lgan. Elisabeth Young-Bruehlning bolalar huquqini himoya qilish bo‘yicha vakil bo‘lib, u bolalar himoyasi haqida juda ko‘p fikr va harakatlar amalga oshirgan. Xususan, u bolalar huquqlari himoyachilari soni va bolalarni himoya qilishga qiziqish ko‘rsatkichlari ortib borayotganligiga qaramay, hozirgi kundagi holatlarga o‘xshash u bolalarni “zo‘rlanganlar” va “zo‘rlanmaganlar” guruhlariga bo‘lish bolalar huquqlari himoya qilinishini to‘liq qamram olmayotganini va bolalarning jamiyatda qanday kamsitilganini tekshirish harakatlariga ma‘lum ma‘noda to‘sqinlik mavjud ekanligini aytib o‘tgan. Young-Bruehlning so‘zlariga ko‘ra, bolalarga nisbatan zo‘ravonlik va yomon munosabatlar qanday ta‘sir qilishini

o'rganish bosqichida bolalar zo'ravonlikni ayrimlari qo'rquv va stress bilan ayrimlari esa odatiy hol bir qancha vaqtdan so'ng o'tib ketadi deb hisoblashgan.

Bolalarga nisbatan zo'ravonlik holatlari ijtimoiy va madaniy guruhlar o'rtasida va vaqt o'tishi bilan farq qiladi. Bolalarga nisbatan shafqatsiz va zo'ravon munosabatda bo'lishni jamiyatning ayrim sohalari, masalan, bolalarni huquqlarini himoya qiluvchi davlat organlari, sog'liqni saqlash tashkilotlari, tadqiqotchilar, bolalar himoyachilari o'rtasida bir-biridan farq qilishi mumkin. Ammo ularning asosiy vazifalari voyaga yetmagan bolalarni himoya qilish va qayta hayotga qaytarishdan iborat bo'lib turibdi. Bolalarga nisbatan shafqatsiz munosabatda bo'lish ota-onalarning yoki tarbiyachilarning bolaga haqiqiy yoki tahdid ostidagi zarar yetkazadigan xatti-harakatlarini o'z ichiga oladi. Ba'zi sog'liqni saqlash sohasi mutaxassislari hamda ekspertlar bolaga nisbatan e'tiborsizlikni zo'ravonlikning bir qismi deb hisoblashadi, bolalarga ayni e'tibor berish kerak bo'lgan paytda e'tiborning yo'qligi uni boshqa joydan izlash va turli xil zo'ravonliklarni ortig'I bilan kelishiga sabab bo'ladi. Yana shuni ta'kidlash joizki hozirgi kunda ham avvallari bo'lgani sari bola tarbiyasini bilmaydigan oilalar juda ko'pchilikni tashkil etadi bu esa jamiyatga juda kata ta'sir qiladi. Unda bola kata bo'lganda o'z gardaniga mas'uliyatni his qilmaydi va hayotni yengil degan qarash paydoi bo'ladi hamda ko'p joylarda o'z o'rnini topolmay umrining ma'lum qismini ish izlash bilan o'tkazadi. Xususan hozirgi kunda bizga bola tarbiyasini o'rgatish va shakllantiruvchi maskanlar kerakligini anglatadi. Chunki bu maskanlarda ota-onalari tarbiyalangan bolalar jamiyatga albatta xissa qo'shadigan shaxs bo'lib yetishib chiqishi maqsadga muvofiq bo'ladi. Yana shuni aytib o'tish joizki hozirgi kunda oilani ta'minlash uchun uzoq yurtlarga borib ishlayotgan yurtdoshlarimiz anchani tashkil qiladi. Ularning oila a'zolaridan ayrim qismi bolasini qiynash evaziga turmush o'rtog'idan moliyaviy mablag' kutib bolalarni qiynayotganlari ham oz emas. Ularni qonun doirasida jazolash va ota-ona, ularni o'rnini bosuvchi shaxslar huquqidan maxrum qilib ota-onasi kelguniga qadar bolalarga davlat g'amxo'rlik qilishi shart va zarur. Shuningdek bu muammolarning shakllanishiga ularning bola tarbiyasiga o'ta darajada beparvoligi va ishining oilasidan ustunligi yoki agar ishiga kerakli e'tiborni bermasa ishidan ajralib qolish hissi bilan yashaydi va kelajakda farzandlari uni ham qarigan vaqtida yolg'iz qoldirish holatlari ham uchrab turibdi. Bunday holatlarda ota-onalariga sud tomonidan g'amxo'rlik belgilanishi ham hozirgi kunda juda ko'payib ketishiga sabab bo'lmoqda.

Bolalarga nisbatan zo'ravonlik va beparvolikning oqibatida u katta bo'lishi bilan mehrga zor bo'lishi va u mehrni boshqa insonlardan avval jinoyat sodir etga shaxslar bilantil topishiga yoki o'ta xavfli retsivistlardan olishi jamiyatga eng katta zarbalardan biri ana shu hisoblanadi. Yosh avlod rivojlanib jamiyatga emas uning manfaatlariga qarshi ishlasa buning oqibatida jamiyat juda ko'p yoshlarni yo'qolishiga sabab bo'ladi...

Jahon sog'liqni saqlash tashkilotining zo'ravonlikka "bolalarga nisbatan zo'ravonlik va shafqatsizlikni mas'uliyat, ishonch yoki kuch munosabatlari zamirida bolaning sog'lig'i, omon qolishi, rivojlanishi yoki qadr-qimmatiga haqiqiy yoki potensial zarar yetkazishga olib keladigan jismoniy yoki ruhiy, jinsiy zo'ravonlik, loqaydlik yoki beparvo munosabat yoki tijorat yoxud boshqa ekspluatatsiyaning barcha shakllari" deb tushunadi.

Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti bolalarga nisbatan yomon zo'ravonlik holatlarini to'rt guruhga ajratdi: jismoniy zo'ravonlik, jinsiy zo'ravonlik, hissiy (yoki psixologik) zo'ravonlik va e'tiborsizlikdir.

Jismoniy zo'ravonlik bu - bolaga nisbatan qasddan jismoniy kuch ishlatish bolaning sog'lig'i, hayoti, rivojlanishi yoki qadr-qimmatiga zarar yetkazishga olib keladigan xatti-harakatlar: urish, turtish, tepish, silkitish, tishlash, kuydirish, zaharlash, bo'g'ishlar kiradi. Jismoniy jazo bolalarni qo'l yoki biror ashyo, masalan, qamchi, tayoq, kamar, poyabzal, yog'och qoshiq va hokazo bilan urishni o'z ichiga oladi. Lekin u bolani tepish, silkitish, uloqtirish, tirnash, chimchilash, tishlash, sochlarini yoki quloqlarini tortish, bolani noqulay holatda qolishga majburlash, kuyish yoki nimanidir yutishga majburlashni (masalan, bolaning og'zini sovun bilan yuvish yoki achchiq ziravorlarni yutishga majburlash) ham o'z ichiga olishi mumkin. Ko'karishlar, tirnalgan joylar, kuyishlar, singan suyaklar, yaralar, shuningdek, takroriy „baxtsiz hodisalar“ va jismoniy shikastlanishga olib kelishi mumkin bo'lgan qo'pol davolash usullari jismoniy zo'ravonlik hisoblanishi mumkin. Davolashning turli bosqichlarida orttirilgan ko'plab jarohatlar yoki sinishlar zo'ravonlik haqida shubha tug'dirishi mumkin.

Psixolog Alice Miller o'zining bolalarga nisbatan zo'ravonlik haqidagi kitoblarida ta'kidlaganidek, haqorat qilish, kaltaklash, yuzga urish va hokazolarning barchasi zo'ravonlikning ko'rinishi deb hisoblaydi, chunki oqibatlarini darhol ko'rinmasada, ular bolaning ruhiyati va qadr-qimmatiga putur yetkazadi. Bolalikdagi jismoniy zo'ravonlik kelajakda jismoniy va ruhiy qiyinchiliklarga olib kelishi mumkin, jumladan, takroriy qurbonlik, shaxsiyatning buzilishi, travmadan keyingi stress buzilishi, depressiya, tashvish, o'z joniga qasd qilish fikri, ovqatlanish buzilishi, giyohvand moddalarni iste'mol qilish va agressivlik kabilar kiradi. Ulg'ayganda boshpanasiz qolish holatlari ham bolalikdagi jismoniy zo'ravonlik oqibatlaridan biri sanaladi.

Jinsiy zo'ravonlik — bu kattalar yoki o'smirlar o'z jinsiy xohishlarini rag'batlantirish uchun bolalardan foydalanadigan bolalarga nisbatan zo'ravonlikning bir shakli hisoblanadi. Chunki bolada hali jinsiy qarashlar shakllanagan bo'lishi va buni farqiga bormasligi mumkin. Ayrim tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ayrim ota-onalar farzandlarini qo'shnisikiga tashlab ketgan taqdirda qo'shinisi uni zo'rlab yana qaytib bergandan so'ng bolada tushkunlik paydo bo'lishi yoki boshqa holatlardan so'ng

bilishi, yoki jinsiy majburlash paytida o'z harakatlarini boshqara olmaslik oqibatida bolani o'ldirib qo'yishi va uni turli xil oqibatlarini yashirishi, shuningdek ayrim bolalar ular qo'lidan qochib boshqa qo'shnilarini yordamga chaqirishi oqibatida maqsadga erishilmay qolgan juda ko'p jinsiy zo'ravonliklarni eshitishimiz mumkin. Ularni oldini olish va kamaytrish uchun esa biz jazoni o'girlashtirish hamda ishonchli shaxslarga bolalarni topshirishimiz lozim. Yana o'rganishlar paytida ma'lum bo'ldiki, bolalar pornografiyasi alohida ajralib turishini va bunga qiziquvchilar ham kam emasligini anglatib qo'ydi. Hozirgi kundagi eng dolzarb muammolardan biri bolalarni tushkunlik, stress holatidan chiqarish uchun ota-onalar ularni turli xil psixologlarga olib borishi natijasida ma'lum bo'lganlari xolos. Psixologga moliyaviy qiyinchilikdagi bolalar jamiyatga qo'rqqoq ravishda kirib xuddi shunday davom etishi oqibatida oila qurishi va farzandli bo'lishi so'roq ostida qolmoqda.

Bolalarga nisbatan jinsiy zo'ravonlik shakllariga boladan jinsiy faoliyat bilan shug'ullanishni so'rash yoki unga bosim o'tkazish (natijasidan qat'iy nazar), jinsiy a'zolar bilan bolaga odobsiz ta'sir o'tkazish, bolaga pornografiya ko'rsatish, bola bilan haqiqiy jinsiy aloqa, bolaning jinsiy a'zolari bilan jismoniy aloqa qilish, bolaning jinsiy a'zolarini jismoniy aloqa qilmasdan ko'rish yoki bolalar pornografiyasini yaratish uchun boladan foydalanish kabilar kiradi. Bolalarning jinsiy xizmatlarini taklif qilishga oddiy huquqbuzarlik emas, balki bolalarga nisbatan zo'ravonlik sifatida qaralishi va muomala qilinishi mumkin.

Tadqiqotlar natijasida 2016-yilda Amerika Qo'shma Shtatlarida ayollarning taxminan 15-25 foizi va erkaklarning 5-15 foizi bolaligida jinsiy zo'ravonlikka duchor bo'lgan. Aksariyat jinsiy zo'ravonlik jinoyatchilari o'z qurbonlari bilan avvaldan tanish bo'ladilar. Zo'ravonlarning taxminan 30 foizi bolaning qarindoshlari, ko'pincha aka-uka, opa-singillari, otalar, onalari, amakilar yoki amakivachchalari, 60 foiz atrofida esa boshqa tanishlar, masalan, oilaning do'stlari, enagalar yoki qo'shnilar bo'lib chiqmoqda. Bolalar bilan bog'liq jinsiy zo'ravonlik holatlarining taxminan 10 foizida begonalar jinoyatchi hisoblanadi. Mazkur holatlarning uchdan biridan ko'prog'ida jinoyatchi ham voyaga yetmagan shaxs bo'lib chiqadi.

Tarixga nazar tashlasak bolalar zo'ravonligi so'nggi o'n yillikda shakllangan tushuncha bo'lib ko'rinishi mumkin. Hindistonda 1999-yilda RAHI jamg'armasi tomonidan o'tkazilgan jinsiy zo'ravonlik bo'yicha so'rovnoma ishtirokchilarining 76 foizi bolaligida jinsiy zo'ravonlik qurboniga aylanganini va shundan 40 foiz ovoz beruvchi jinoyatchi aynan o'z oila a'zosi ekanligi aytib o'z fikrlarini bildirgan.

Yana bir insonga yomon ta'sir qiladigan ishlardan, Amerika Qo'shma Shtatlari federal prokuraturasi Janubiy Koreyalik shaxsga nisbatan dunyodagi eng yashirin yirik internet bolalar porno bozorini boshqargani uchun bir nechta ayblovlarni e'lon qilgani va ingliz tiliga tarjima qilingan "Welcome to Video" veb-sayti hozirgacha olingan 200 000 dan ortiq video yoki 8 TB hajmdagi chaqaloqlar va yosh bolalar

ishtirokidagi jinsiy harakatlarni aks ettiruvchi ma'lumotlardan tashkil qilishini aytib o'tgan.

Xulosa o'rnida shuni aytish joizki, voyaga yetmagan shaxslarga zo'ravonlik jamiyatimizga salbiy tasir qiluvchi omillardan biri va yana turli xil kasalliklarni tarqalishiga fohishalik, jinsiy ekspluatatsiya va tana a'zolari transportatsiyasiga kata yordam beruvchi omillarni shakllantriadi. Sababi bu ishlar markazlarda sodir bo'lib bu yerda hech kimning boshqa shaxs bilan ishi yo'qligi sababli sodir bo'lishi ham mumkin. Biz qiladigan ish esa bularning barchasini oldini olish ushbu ishni o'zining kasbiga aylantirib olgan shaxslarni esa qonundoirasida yanada qattiqroq jazolash davr talabi hisoblanadi. Vaholanki ushbu jinoyatlar uchun boshqa rivojlangan davlatlarda umrbod yoki turli xil qiynoq orqali o'lim jazosi berilishidadir. Ammo shunga qaramay ushbu davlatlarda jinsiy jinoyatlar salmog'i ko'pligidadir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Zamonaviy rus adabiy tilining lug'ati. - 17t.da: T.7. - M., 1948. - B.490.
2. Jinoyat huquqi lug'ati /prof. A.V.Naumov. - M., 1997. - B.245.
3. A.V.Ivashchenko, A.I.Martsev - Zo'ravonlikni huquqiy tadqiq qilish metodologiyasi va zo'ravonlikka qarshi kurashning ijtimoiy-huquqiy muammolari. - Omsk, 1996. - P.4.
4. S.N. Abeltsev - Jinoyatchi shaxsi va jinoiy zo'ravonlik muammolari. - M., 2000. - B.55.
5. V.N. Kudryavtsev - Jinoyatning kelib chiqishi va kriminologik modellashtirish tajribasi. - M., 1998. - B.47.
6. V.G. Bujor - Og'ir zo'ravon guruh jinoyatlarining kriminologik tahlili va oldini olish: Muallifning avtoreferati. dis. ...kand. qonuniy Sci. - M., 1992. -20 b.
7. V.V.Ivanova, R.D.Sharapov - Jinoyat huquqida jismoniy zo'ravonlik. - Sankt-Peterburg, 2001. - B.16.
8. D.A.Shestakov - Oilaviy kriminologiya: oilaviy nizo-jinoyat. - Sankt-Peterburg, 1996. - 261 b.;
9. O.V. Starkov - Oilaviy zo'ravonlik jinoyatlari. - Ryazan, 1992. - 160 pp.;
10. S.V.Maksimov, V.P.Revin - Oila-maishiy munosabatlar sohasidagi zo'ravonlik jinoyatlari va ularning oldini olish muammolari. - M., 1993 yil. - 56s.